Chceme vlastní nový jazyk, novou řeč tvarovou a to znamená: chceme, aby běžný jazyk našeho života, kterým mluvíme i zpíváme, radujeme se i trpíme, žijeme i umíráme, stal se základem a jádrem našeho jazyka uměleckého, v kterém by byla psána výtvarná báseň dneška, jako minulé věky napsaly svým jazykem báseň svoji.

Příčí a hnusí se nám žíti z odpadků výtvarných hodů minulých dob a jich stylů, žíti cizím vypůjčeným a vyžebraným životem, strašidelným a uměle galvanisovaným životem dávno zetlelých věků. Štítíme se bezduchých archeologů umění, kteří v dávno mrtvém jazyce, v odumřelé řeči forem, jež dávno již ztratily svoji raison d'être, *skládají a skrádají* své výtvarné padělky. Pochopili jsme nepodplatnou souvislost kultury a výtvarných forem, které jsou jejími orgány a které odumírají současně s kulturou, jež je vytvořila a jimiž se projevila — a právě proto jsme nemilosrdni k těm, kdož porušují, zvracejí a falšují tento *veliký základní rytmus uměleckého a kulturního života*, sám zákon jeho organické evoluce. Máme k nim odpor jako k penězokazům nejvyšších životních hodnot a k travičům všech svatých pramenů uměleckého života a zdraví.

Chceme žíti třebas chudě, ale *po svém, ze svého, poctivě* — ne životem umělým a fantomatickým, nýbrž skutečným, reálným, žíti jeho rytmem a jeho tepnou a píti z čistých studní největšího tajemství: *z přítomnosti*. Pochopili jsme jako nejvyšší uměleckou filosofii, že každá práce, každé umělecké dílo, které není zároveň a v první řadě *činem víry a odvahy*, protestem proti malodušnosti a mdlobě, jest v zárodku churavé a ochuzuje se o nejsilnější a nejživotnější zdroj inspirace, který vyvěrá na této zemi.

Proto při dnešní obrodě t. zv. uměleckého průmyslu nejde jen o umění staré nebo mladé a nové — ne, jde o víc: jde o novou, opravdu lidskou a krásnou kulturu životní, jde *o nové ctnosti nové kultury: víru, odvahu, poctivost*, o nové čistě lidské šlechtictví, které, má-li být trvalé a významné, musí projít dobou ponížení, potupy a zneuznání a musí být odtud, z bláta ulice, všemu navzdory, zdvihnuto na štít silnými pažemi a silnějším ještě srdcem. Jaký daleký, jaký krásně daleký dosah a dostřel má toto nové hnutí k životu!

Problém národnosti v umění

Přednáška

Nenaleznete tak hned pojmu méně a hůře chápaného, než jest pojem národnosti v umění a národního umění, ačkoliv nebo snad právě proto, že jím hlaholí vaše noviny, hlučí vaši kritikové i umělci a že i vy sami obracíte je snad několikrát do roka na jazyce — žel, že jen na něm a ne v srdci a mysli: neboť přihodí-li se již českému člověku neštěstí, že si vzpomene na umění, neděje se to skoro nikdy v tiché meditaci samoty, v sebrání mysli, nýbrž vždy skoro ve společnosti, v marném, lichém a prázdném jejím tlachu, a pak neobejde se to nikdy bez druhého neštěstí, že klade český člověk postuláty ne na sebe, jaký by měl být, aby si umění zasloužil, nýbrž na umění, jaké má být, aby si získalo jeho přízeň a souhlas: a tu bývá postulát národnosti na prvním místě s hotovostí a samozřejmostí, která ani netuší, kolik záhady, bolesti, úzkosti a hrůzy ukrylo se pod toto zprofanované slovo a ještě zprofanovanější cit.

A všimněte si hned, že nikdy ve starších dobách, kdy umění žilo většinou ještě na dvorech knížat a v jich službách, žádný král nebyl pretenciosnější než náš dnešní průměrný člověk: zdvihl-li Karel V., nad jehož říší slunce nezapadalo, Tizianovi štětec, který mu náhodou vypadl z ruky, jest to tak charakteristické pro *jejich* dobu, jako bude jednou pro *naši*, jak v ní každý a kdokoli pod záminkou postulátu národního umění a jiného, stejně problematického, že umění má zrcadliti svoji dobu a společnost, předpisuje a určuje básníkovi a umělci *samu úroveň a sám typ života*, kterým má žíti jeho dílo: totiž právě ten typ a ten průměr, kterým žije *on*, Petr nebo Pavel, ten typ, který odpovídá potřebě jeho zvyku a pohodlí: a to je úroveň takové

kleslosti, nad niž nižší nebyla od věků znamenána na stupnici kulturních hodnot.

Vaše oficielní kritika, novinářská, literární i výtvarná, jejíž jedinou charakteristikou jest, že nemá charakteru, že nevede, nýbrž jest vedena, že nejde před vámi, nýbrž kulhá s vámi a po případě i za vámi a jest jen echem vaší myšlenkové pohodlnosti, opakuje vám stokrát do roka, že máte od každého uměleckého díla žádat na prvním místě národní charakter, a tak není dnes vpravdě hesla, které by pustěji a tyranštěji nutilo umělce k snížení letu a k uskrovnění i zeskromnění samé touhy, s níž přistupuje k vnitřní plnosti a bohatství života i díla, než jest postulát národnosti, jak mu rozumí největší většina dnešní kritiky a dnešního obecenstva.

Neboť smysl tohoto populárního postulátu jest prostě ten: básníku a umělče, buď jako my, zapři se a sestup až k nám — a není-li ti třeba sestupovat a zapírat se, tím lépe pro nás i pro tebe. Tak jest to demokratické, tak jest to české a — dodávám já: tak jest to plebejské především, výnosné, ale i vražedné pro tebe. Básníku nebo umělče, podávej nám náš život, nic než náš život — to znamená: pozoruj trpělivě, jak uboze a male žijeme, pozoruj to bez omrzení rok, dva, tři, žij, pokud můžeš a dovedeš, stejně jako my, aby ses celý dal prostoupiti naší malostí, a sepiš nebo lépe řečeno: opiš a okresli to, jak můžeš nejsprávněji, to jest lhostejně, objektivně (jak se říká) a neutrálně, bez každého vášnivého vztahu k nám i k umění — neboť ten by zakalil a rozrušil objektivně klidnou a nicotnou prázdnotu našeho života i tvého díla — a buď jist, že's napsal román nebo namaloval obraz, který se nejen bude líbit, ale na němž kritika se zvláštním uspokojením shledá, že je náš, český, národní, proniklý naším vzduchem, a opravdu, aspoň toto poslední nedá se k naší hanbě dementovat.

A tak došli jsme dnes tam, že největší většině našeho obecenstva i umělectva není národní literatury nebo národního umění *bez dvojí obmezenosti a malosti, bez dvojí negace:* předně látky a sujetu a po druhé umělecké metody a stylu. Aby se zdál náš spisovatel nebo umělec národním, musí se předně obmeziti, jak se říká, na typicky národní

sujet, to jest na pevnou a vymezenou látku národní přešlosti, na model průměrnosti a prostřednosti, který zaručuje již svojí početností hrubým myslím svoji domnělou národní charakterističnost — musí čerpat z tak zvaných národních prostředí a to znamená: z historických a hotových útvarů, ztuhlých již a odumřelých, jimiž se projevil a v nichž se kdysi zhmotnil národní život a duch — a to znamená zase: nesmí se inspirovat výjimkou, jedinečností, rekem, vším záhadným, sporným, nejistým, tragickým a velikým ve světě, krisemi živých, bolestných, ale nepojmenovaných posud drah, ne svým snem života, jeho bezejmenné a nevyslovené posud hrůzy a krásy, nýbrž průměrem a prostředností, kterou žije a již zná ze zkušenosti nejpočetnější většina národa. A po druhé: tuto konvenční látku musí básník nebo umělec traktovat *konvenční metodou:* hmotně, podrobně, suše, bázlivým a neutrálním vkusem, bez interpretační a stylové smělosti, bez kritiky, bez přehodnocovací síly oka i ducha, citu i obraznosti — úzkostlivě se střeže, aby ničemu nedal jiné logiky, jiného významu a dosahu, jiné kategorie, jiné perspektivy, jiného seřetězení a sečlenění, než jakých mu právě zvykla dávati průměrnost, o níž píše a pro niž píše.

Tak obmezuje se v literatuře národní umění buď na látky historické, ale traktované pasivně, bez velikého vnitřního a osudového vztahu, který má a musí míti každý tvůrce k minulosti, jako její soudce, před nímž se musí celá ospravedlnit, jako člověk, který v ní hledá tajnou afinitu a tajnou sympatii se sebou a pro svoje dílo, a na sujety národo- nebo lidopisné nebo konečně obrazy ze života určitých mladších společenských vrstev, to znamená konvenční a triviální osnovy běžných románových nebo dramatických dějstev, vyplněné více méně pečlivě sneseným materiálem autorových pozorování a zápisků. A obdobně v malířství na malbu akademických, všemu světu a v první řadě malíři lhostejných historií a representačních scén, státních akcí a jiných problémů dvorního ceremonielu, komponovaných po zděděných formulích a viděných okem čalouníka nebo krejčího, bez nervu, vášně a rytmu, nebo na sentimentálně humoristické genry nebo na malované kroje, zvyky a obyčeje lidové — ale vždy na

znesvěcující a otupující popis hmoty a modloslužbu její nepohnutelné tíhy a mrtvolnosti.

Nechť se mluví o takovém umění v podvodné snaze epithety sebe sonorněji znícími, nechť se mu říká epické, objektivné a plastické — jsou to jen mrtvým králům uloupená roucha, mající zakrýti chudobu žebráckou: vnitřní dutost a pustotu, nedostatek vnitřního života a vulkaničnosti, mdlobnou neutrálnost, uměleckou i metafysickou bezpohlavnost děl tohoto druhu. Neboť pravím vám zde klidně: největší většina toho, co ctíte jako národní umění a čemu tleskáte jako národnímu umění, není než umění beznervní, tupé, rozředěné a ochuzené, odsvěcené a znesvěcené, dvěma slovy a jedním pojmem: *umění skrz naskrz negativní a negující* a to osudně a nutně, chce-li a má-li vyhovět vašemu postulátu, založenému na vašem pojmu národnosti. Neboť co jiného chce, co jiného vymáhá toto *vaše* národní umění, než život nízký a snížený, položivot a neživot, život odmocněný, dřímotný a rozředěný — zásadné a důsledné jeho ochuzování? A jaký jest smysl vašeho volání po umělcově pasivitě nebo, jak říkáte, objektivnosti? Žádný jiný než ten, že nutíte umělce k indiferentnosti, lhostejnosti a tuposti a víc: že jej svádíte k tomu, aby zneužíval svého umění k šíření a podpírání vší prostřednosti a malosti. Neboť popisujte je zevrubně a obšírně a nemůžete jich již nenávidět, popište je důkladně a přesně a bezděky jste je posilnili a zmnožili, poněvadž jste je tak přiblížili jiným.

A tak národní umění v *tomto* smyslu není než negativní a propagující tuto negativnost, neboť nezná a nechce znát očistné kritiky a jejího velkého rozhorlení, které jediné by mohlo *tuto* látku vykoupit, posvětit a umělecky umocnit. Jest negativné celou svojí bytostí, neboť *kazí a snižuje sám pojem typu* — a po představě, jaké si umění dělá o typu, poznáte vždy, pravím vám, celou jeho jakost. Vidí-li umění typ v *nejvyšších* exemplářích lidství, v representantech, kteří znamenají vrcholy vývojových vln národa a lidství, jest nejvyšší a nejpožehnanější mocí životní, je-li mu však, jako tomuto umění, typ souznačný *s průměrem a s prostředností*, s největším množstvím a počtem, pak jest jen usoustavněným tykáním si se vší malostí a mdlobou, jejich ať vědomou ať nevědomou propagací a jest churavo a zrůdno v samých svých kořenech.

Ale pravím vám zde otevřeně: takové umění není a nemůže býti národním, neboť býti národním jest jen toto: *množit a stupňovat národní statek kladu, hodnoty, síly, plnosti a charakternosti životní, rozmnožovati žeň slávy, krásy, velkosti a tragiky a dědictví heroismu a oběti*, které jsme, nevědouce často o tom nebo zapomenuvše toho, přejali po svých lepších dědech a pradědech a z něhož nevědomky trávíme a žijeme — neboť nevím, jak jinak dalo by se pochopit, že stále ještě přežíváme svoji dnešní bídu a malost. Býti národním znamená pracovati na mystickém cíli a úkolu, na dramatě světovém, v němž národnost jest jen jedním z živlů a herců a pro něž jest dána jako forma, cesta a dráha — cesta nevyhnutelná a jež se nedá ničím nahradit.

Pojem našeho národního umění jest proto tak vražedný, že sám náš pojem a cit národnosti jest tak negativný, mechanický a mrtvolný: proto zabíjíme a odnervujeme všecko, čeho se dotkneme touto ledovou mrtvolnou rukou. Jsme lidé malé víry a kupecky skoupé a lakomé lásky, lidé písku, suší, jaloví a střízliví, a náš pojem národa jest podle toho: jest to jen a jen součet nebo součin vší naší malosti a prostřednosti, obmezenosti a úzkosti, všecka soukromá a osobní naše ješitnost, negace a zloba nadmutá do velkých rozměrů a znásobená řadou nul — a nechápeme, že jest to tak jen velká bída a velká malost a velký zápor, který dostáváme.

Ale národnost není negace, není fikce, není mechanika, není ani logický ani psychologický ani ethnický ani jakýkoli jiný vzorec a mrtvota formule, hra lenivé obraznosti a tupého srdce, nic hotového a uzavřeného, co se dá opisovat a kombinovat — národnost jest klad a hodnota života, otevřená cesta ke kultuře, žhavý proud lásky a síly, víry a očisty, žáru a něhy, pravdy a tragiky, valící se pod hvězdami z věků do věků, paprsek, kterým se nám zjevuje duše světová a zve nás k spolupracovnictví na duchovém díle této země. Národnost jest jen slovo pro uvědomění si života a kultury, daný a přijatý slib metafysického díla. Národnost jest pojem ne mrtvoty a přešlosti,

nýbrž života a naděje — jest pojem ne statiky, nýbrž dynamiky a dramatiky, jehož všecka síla a záře jest právě v tom, že má pro sebe a realisaci svých snů *mysterium budoucnosti*, boží pole věků a časů, do něhož národ posud sel prací a oběťmi tisíců bezejmenných reků a které nemůže mu proto odepřít žeň spravedlnosti, slávy a krásy. Zneuznat to — a nic jiného nečiníte ani vy, ani vaše národní umění — znamená proto popřít největší mysterium, které jest, mysterium naděje v nutkající rytmus spravedlnosti a dramatickou logiku světa a života.

Národ jest slovo a pojem filosofické naděje, nejblahoslavenější, která kdy byla dána. A smysl řeči, kterou k nám mluví, radostné záruky, kterou nám dává, jest tento: nejsem na štěstí jen bída, malost a prostřednost dneška, jsem tisíce velikých mrtvých srdcí těch, jichž jména opakuje historie, i těch, jichž hroby bez nápisů dávno jsou srovnány se zemí — jsem veliká minulost a ještě větší budoucnost, naděje tisíců velkých možností a příští reků a světců větších, než byli všichni posavadní. Slovo a pojem národ mně říká: nezoufej pro nízkost a ubohost dneška, jest jen přechodem a mostem mezi velikostí mrtvou a velikostí nenarozenou, branou, před níž stojí, hotova vejít, všecka jitřní slunce, ukutá z klidu a slávy.

Proto první znak a víc, sama podstata a sám smysl umění vpravdě národního jest vždy a musí být vždy ten, aby bylo *kladné*, to znamená: nesmí opisovat a tím opakovat a množit slabost, nedostatek a zápor dneška, nýbrž stupňovat a zmocňovat národní hodnoty. Musí, abych vám řekl všecko jedním slovem, *dramatisovat národní ctnosti*, to jest ukázati nám skryté a nejvyšší možnosti národní psychy při práci a díle metafysickém, sehrávající ve světovém dramatě svoji symbolickou a typickou úlohu, musí nám je podat kladně stupňovány a prožehnuty ohněm svého srdce a vší jeho úzkosti — a stavba i způsob tohoto dramatického řešení musí býti podstatně jeho vlastní, vlastní heroismem jeho nejnapjatějšího snu.

Ale to předpokládá nevyhnutelně umění *veliké síly charakterné:* má-li básník dramatisovat národní ctnosti, musí je nejprve *rozpoznat*, musí provést nejprve nebojácnou kritiku národního charakteru, zavrhnout mnohé, co se pokládá za ctnost a sílu, a vyzdvihnout, zpřítomnit a uvědomit národu mnohé, co ve svém charakteru podceňoval, přezíral a zanedbával. Národní umění musí být *aktem kritiky bořivé i tvořivé*, nesmí jen slepě a trpně opisovat, nýbrž rozlišovat charakterním a hrdinným soudem: každá poesie a umění opravdu národní jest v první řadě soudem nad národem. Bez této síly charakterové, nebojácné a hodnotící, není národního umění — v ní jest všechen jeho význam pro růst a rozvoj národnosti, neboť národní duše jest předem metafysický cíl a úkol, jest řada čistě lidských met, kterých může být dosaženo jen prostředkem a formou národa, jest drama, které musí rytmovat a jehož tok a stavbu musí vést a řídit básník a umělec.

Bez této ryze lidsky charakterové a odvážné síly není národního básníka a umělce. Proti ní hřeší všichni, kdo špatně rozpoznávají národní ctnosti, kdo berou za ctnost nedostatek a mdlobu, vadu a malost národní, nebo, ač vědí, že to jsou slabosti, přece je poetisují a tím posilňují a buď z pohodlí, buď proto, že milují národ láskou opičí a slepě zbožňující, netraktují je tak, jak jedině zasluhují, to jest: velikým hněvem a očistným rozhorlením, soudem a odsouzením, ohněm hrůzy a trestu, v němž chtěl dáti uhořeti jednou provždy některým zlým a špatným stranám italské národní povahy Dante.

Jako typický doklad tohoto národního umění v špatném smyslu slova, skrz naskrz negativního, bázlivého a bezcharakterního, nicotného a konvenčního, uvedu vám, jednoho za všecky, francouzského písničkáře Bérangera. Hřích a vina jeho, z níž plyne všecka ostatní nulnost a bědnost jeho uměníčka, jest, že *nerozpoznal ctnosti národní psychy* a vzal za ně negace, nedostatky, slabosti, obmezenost, malost, mělkost, banálnost a trivialitu a snažil se je poetisovati a učiniti roztomilými. To, co jest Bérangerovi francouzským *typem*, jest jen prostřednost průměrnosti, jest jen malost a bída nejpočetnější většiny, těch nul, které se věsí na jednotky a individua. Francouzský typ a charakter v jeho pojetí jest jen snůška malostí a neschopností. Podle něho francouzská filosofie jest jen zásadná a zoufale důsledná neschopnost k metafysickému pojímání života — kterou bráti za něco národního bylo ostatně tragickou vinou tolika francouzských

autorů od Rabelaisa po Maupassanta — francouzská láska jen zásadná neschopnost k velikému a tragickému prožití erotického osudu, francouzská poesie zásadná neschopnost každé velké tragiky a krásy, všeho velkého a ryzího citu a stylu a pověrečný strach před nimi, francouzská ethika soustavná a zásadná nízkost v koncepci rozkoše i bolesti, viny i očisty a usoustavněné nejvulgárnější chytráctví. A všecku tuto obmezenost, malost, nízkost, pustotu a banálnost, která byla nejvlastnějším nedostatkem samého autora, člověka prostřednosti a průměru, snažil se poetisovat a učinit roztomilou svým lichotným, přisluhujícím, virtuosním, nemužným a necharakterním uměníčkem, uměníčkem, které má cosi číšnického od své elegance až po svou vulgárnost a hrubost.

Vedle něho a proti němu Alfred de Vigny je vzácným dokladem positivního a nejpositivnějšího řešení národního umění. Soudil národní charakter, rozlišil mezi vadami a nedostatky a potencemi a ctnostmi, zamítl ony a z těchto učinil symbolické herce ve svém metafysickém dramatě: ukázal francouzskou myšlenku, francouzskou filosofii i citovou noblesu při nejvyšší kulturní a metafysické práci, útočící na nejvyšší problémy vnitřního i citového života, bijící se o nejvyšší styl a zápasící o nejtragičtější krásu. Po nejvyšším snu svého nenasytného samotářského srdce zformoval charakter národní psychy, a není pochyby, že je dílo jeho o to národnější Bérangerova, oč ideál jeho je věčnější než ideál Bérangerův, jeho umělecký i lidský charakter hrdinnější a jeho básnická potence kladnější a vyšší než Bérangerova. Záhy poznali sami Francouzi, kteří z počátku tleskali Bérangerovi a měli pro Vignyho jen chlad mlčení, jak nenárodním, to jest protinárodním, snižujícím a ochuzujícím francouzský národní charakter, jest Béranger a jak kladným, hodnotným, heroickým, množícím a stupňujícím sám národní statek je Vigny — a nebylo možno, aby jinak vypadl poslední a konečný soud, neboť pro Vignyho byli všichni velcí a čestní mrtví i všichni velcí a čestní nenarození: všeho, čeho bylo třeba, bylo jen, aby se jich několik narodilo.

A stejně u nás, jak přestávali býti národními Tylové a Tomíčkové, tak se jím stával K. H. Mácha: neboť nebylo možno neviděti, oč kladnějším, heroičtějším a charakternějším byl i v prvním svém rozběhu a při zdánlivé i skutečné své negativnosti tento *básník* než oni prostřední a průměrní — řekněme spisovatelé.

Při vší úctě a lásce, kterou cítím k Janu Nerudovi, jest mi nemožno neviděti na něm nedostatek této hrdinné a nebojácné soudnosti, v níž spatřuji vlastní hodnotu a klad národního básníka a umělce: tragická vina Nerudova jest — a u něho lze mluviti o tragické vině, neboť byl rek — že nelišil dost heroicky a silně mezi národními ctnostmi a národními slabostmi a že poetisoval často nedostatky a obmezenost, dělal je roztomilými a zábavnými, kde je měl mrskat a trestat hněvem a rozhorlením: jeho láska k národu byla spíše jeho slabostí než silou: miloval často národ ne hrdinnou láskou soudící a trestající, ne láskou kladnou, nýbrž často jen láskou trpnou a zápornou, oddanou, pokornou, nekritickou a lichotnou, tím fatalismem veliké a osudné vášně, v němž byla jeho tragika a pro který našel několik nezapomenutelných akcentů veliké, temné, zrazené a hořké poesie.

V tom jest podstatný znak národního umění: musí být charakterní a nebojácné a určovat směr a dráhu růstu národní duše buď negativně, že velikým očistným hněvem a rozhorlením trestá její mdlobu a malost, nebo kladně tím, že národní ctnost, kterou rozpoznalo nepodplatným svým soudem, dramatisuje a ukazuje při světovém a metafysickém díle a tím ji nutí k projevu nejskrytějších sil a nejvyšších možností. Každým způsobem musí národní básník a umělec dovésti viděti hluboko, nekonečně hlouběji než vidí všední den a průměr, a nedotčen mdlobou a slabostí dneška, sám zmocněný charakter a tím typ, rozpoznati věčné živly a složky od efemerních: jen ten, kdo slyšel podzemní růst nejtajnější národní setby, může býti jejím zahradníkem. Problém národního básníka a umělce jest v první řadě v hrdinném, soudícím a lišícím zraku a v druhé řadě v důsledném a vysokém heroismu jeho charakteru, který se nesmlouvá, nepodplácí a nelichotí nikomu.

Potom vám bude provždy jasno, že národnost musíte hledat a dovésti nalézat vždy v ryze psychických a charakterových kvali-

tách, v síle, teple, odvaze, něze a vroucnosti srdce a intelektu, ve všem, co tvoří sám dech, tepnu a rytmus díla, jeho bytostnou a tragickou krásu, co hraje a jiskří v něm a hoří a svítí nad ním jako *nejvyšší svoboda nebojácné a hrdé duše* a ne v tom, co jest dílem hmoty, látky, vnějška a náhody a temné a spoutané jich modloslužby.

Pochopíte pak, že ku příkladu ryze intimní, lyrický a erotický román, obrácený jen k vnitřní kultuře citových vztahů a hodnot a oddaný jí, může býti — a je-li jeho autorem velký a silný talent a umělecký karakter, vždy také *jest* — tisíckrát národnější v kladném a virtuelném smyslu slova než historická nebo sociální nebo jinak popisově určitá, vymezená a obmezená práce, která po národnosti necudně šilhá a jí tendenčně nadbíhá: dílo první, intimní, jest národní samou svou lyrickou něhou, svým básnickým teplem, zvroucněním a potencováním citu, jeho bohatstvím, temperaturou a stylem — vším nervovým a duševním svým kladem, hrdinností své naděje a víry, kterou stupňuje a zjemňuje samy podmínky a základy psychického národního života.

A bude vám i jasno, jak ku př. ryze koloristická fantasie, barevná symfonie velikého malíře může být a jest kladně a typicky národní, třebas neměla nic společného s průměrem barevného zření a cítění a koloristické kultury národa, ano právě proto, že *nemá* s nimi nic společného: může být národní hrdinným způsobem, jakým zbásňuje světlo a tmu, jakým cítí a hodnotí akordy barevné, smělostí nebo něhou, jakou je váže, stupňuje a harmonisuje — neboť tóny a valeury barevné nejsou tu ničím jiným než znakem a výrazem nervového charakteru a soudu, projevem kultury smyslů a taktu srdce.

Nebo drama zcela intimní a metafysické může být — a je-li jeho autorem silný talent a umělecký charakter, *jest* také — národní jemností a čistou, nesmlouvavou ryzostí mravního soudu, jakým staví a rytmuje dramatický problém, novostí a nekonvenčností stylu, jakým jej zauzluje a rozuzluje, noblesou a charakterní krásou své celkové bilance, zákonností a jemností osudů, jimiž řeší a očišťuje charaktery svých osob: jest národní samou hrdinností a čistotou, kladem a bohatstvím svého soudu a hodnocení, jest národní samou

důvěrou, kterou volá své zjemnělé otázky do národního svědomí a kterou očekává od něho charakterně čistých odpovědí, jest národní vším svým uměleckým a lidským statkem, množícím statek národní, jest národní silou svého dostřelu, kterou zkoumá hloubku možností a ukryté ctnosti národní psychy.

Otázka po národnosti umělcově musí vám býti vždy jen otázkou po jeho vnitřní síle a potenci, po velikém, rozhodném kladu jeho bytosti, po jeho metafysickém a náboženském vztahu a poměru k životu, *po dramatické síle jeho naděje*. Jest to konec konců vždy otázka po básníkově nebo umělcově *hrdinství*.

Neboť národnost v umění není, opakuju vám, v ničem analytickém a popisném, není ani logickou, ani psychologickou formulí, nýbrž vnitřním teplem, odvahou a silou: německý básník nebo umělec, pokud jest národním, jest národním v tomtéž a pro totéž, proč jest národním, je-li národním Ital, Francouz, Angličan, Čech, Rus, Polák — kdokoliv: jest národním svým heroismem, kladem svého díla, jeho metafysickou nadějí, poslední polaritou a synthesou celého svého zjevu a celé své bytosti, *gravitací svého srdce a charakteru* — a ne vtipem, jeho bystrostí a čiperností, ne výpočtem, ne chytráctvím, ne drobností a malostí. Neboť, je-li co internacionálního, jsou to jen ony, a může-li nás co vykoupit z jich zoufalé bídy a mrtvolnosti, jest to jen národní umění, ale ovšem ne národní umění ve smyslu, v jakém jest zvykem rozuměti tomuto pojmu u nás, nýbrž umění nesené nejšílenějším snem srdce a nejsilnějšími perutěmi odvahy a kladu.

Tak pochopíte, že nejrůznější umělecké charaktery protivné psychické rasy mohou býti současně národními, neboť národnost jest mravní vlastnost a hodnota, heroismus odvahy a gravitace srdce — jest obecný úkol a cíl, poslání zformované a pojaté po typu vlastní duše a vlastního srdce. Být národním znamená *vzíti dobrovolně na sebe břemeno pravdy a její utrpení*, znamená noblesu a rytířskost duše, která dobrovolně volila trpkost a zamilovala si ji, poněvadž v ní poznala odsvěcenou hodnotu, jíž chce a musí vrátit šlechtickou korunu, znamená noblesu a rytířskost duše, která dala všemu nehotovému, spornému a problematickému, temnému a opovrženému

přednost před hladkostí, pohodlím, elegancí a líbivostí, poněvadž touží přeorati a přesíti roli života — *být národním jest vůle k utrpení a k hrdinství a služba naděje a víry na popleněných polích času.*

Prohlédnete-li pod tímto zorným úhlem vývoj všech evropských národních literatur, pochopíte jej bez nesnází a ověříte základní zákon národnosti, že jest totiž celá složena v methodě srdce a charakteru, v bolestném řádu hlubší a trpčí pravdy, v oddané službě dalekého a nejvzdálenějšího, v noblese a utrpení skrývané, hněvivé a trestající lásky.

Neboť jak a kdy vznikla italská národní literatura? Tak a tehdy, když několik nebojácných srdcí a předem největší z nich, Dantovo, odvrátilo se od hotové latinské literatury a kultury a jejího ducha elegance a pohrdlo snadnými a hotovými úspěchy v ní a zamilovalo si drsnost, trpkost, temnotu, nehotovost, syrovost šlapaného *volgare*, nezformované prostředky i nezformované výrazy k temným a dalekým, nejistým a sporným cílům. A jak a kdy vznikla francouzská národní literatura? Tak a tehdy, když několik odvážných srdcí odvrátilo se od hotové, dovršené, hladké, pohodlné krásy latinské neb italské a španělské a pocítilo touhu promilovat drsnost, trpkost, hoře, ale i podivnou a jímavou sílu, která posud byla pro opovržení a posměch vzdělaných a učených. A jak a kdy vznikla německá národní literatura? Tak a tehdy, když několik hrdinných a oddaných srdcí odvrátilo se od hotové, dovršené a umrtvující krásy francouzské a zamilovalo se pošetilou a posměch budící láskou do domácí drsnosti, trpkosti, do nechápané charakternosti a krásy chladné domácí půdy. A kdy a jak vznikla ruská národní literatura? Tak a tehdy, když několik bohatýrských a nebojácných srdcí zošklivilo si hladkou a pustou eleganci a snadnou prolhanost forem a citů západních, ať německých, ať francouzských, a k pohoršení a posměchu většiny jalo se sloužit nové, drsné, hořké a opovržené kráse domácí.

A tak vždy a všude, všimněte si, jest národnost v umění a v literatuře jen slovem *pro odvahu nové krásy a pro hrdinnou vůli uměleckého charakteru*, který posvěcuje opovržený všední den na svátek a nebojácně přenáší korunu tradice na city, výrazy a formy posud přezírané, podceňované a neznámé. Vždy a všude jest národnost jen obrazem a podobenstvím velikého kladu tvůrčí duše, která v noblese sobě vlastní dala se do služby bolestného řádu a vzala na sebe dobrovolně utrpení pravdy a hloubky. Vždy a všude může býti národní jen vnitřní hodnota a klad, jen heroická potence duše, která jest jen stupňovanou, do jiných sfér přenesenou a docítěnou ctností národní nebo rasovou. Vždy a všude národnost v umění předpokládá *heroismus* a proto předpokládá soud nad národem, tvůrčí pohled na jeho charakter, jeho přehodnocující a stravující oheň — předpokládá lásku soudící a trestající a překonání mdlobné lásky opičí a lichotící. Vždy a všude jest to láska trpkosti, hloubky a drsnosti, láska v nejvyšším slova smyslu *charakterná*, která vede národního genia, básníka nebo umělce, že posvětí dotykem svého umění a poesií vlastní tragiky cosi posud přezíraného, necítěného, opovrhovaného a odstrkovaného a založí tak nový řád a novou tradici nové charakterné krásy, na kterou pak později monopolisuje se mělkým srdcím a myslím charakter umělecké národnosti. Proti těmto temným modloslužebníkům hmoty a náhody musíme vždy znova a znova akcentovat tvůrčí charakterní oheň genia, posvěcující sílu jeho nejnapjatějšího snu, synthesu a klad celé jeho bytosti, jeho metafysickou naději, která nám otevírá pole možností větší, než na které kdy vkročila pod hvězdami noha rozsévačova nebo žencova.

Proto pochopíte, že mluví-li se o Dürerově němectví — a mluví se stále častěji — rozumí a může se tím rozumět jen *mravní charakter jeho linie*, její tvrdá odvaha, síla a neúchylnost a že jen proto se v ní může vidět synthesa a symbol, exponent němectví, které se současně projevilo se stejnou chrabrostí v reformaci.

A mluví-li se o germánství Rembrandtově — a mluví se stále častěji — porozumíte, že tu zase jde o mravní a charakterovou, *intimní a stylovou ctnost a svatost*, která nově a nezvykle osvětlila svým hrdinstvím samy hlubiny a víry celého plemene a temné jeho dílny. Germánství Rembrandtovo není nic hmotného a látkového, nýbrž nejvnitřnější a nejpodstatnější vztah jeho k životu a svému

umění: jeho intimní a náboženský vztah ke světu světla, stínů a mlh, vroucnost jeho zrakové horečky, sláva jeho tragické vise a sabbatové svatvečerní magie, polévající nehasnoucí nadnebeskou září každý ubohý střep a úlomek nejbědnějšího světa, štědrost zraněné královské duše, která si přebásňuje svět do jazyka své touhy a zapaluje nad ním požáry svých zrazených snů — všecko (a na to kladu důraz a k tomu obracím vaši pozornost), co bylo odporno, nesrozumitelno a nepochopitelno jeho *vrstevníkům* jako drsnost, trpkost, podivínství, nehoráznost a barbarskost a co se *dnes* cítí jako tragický a podstatný sklon plemenné psychy, neboť se to projevilo později ve filosofii a v poesii obdobnou potencí a v obdobných útvarech.

A analogicky, mluví-li se o Goethově němectví — a mluví se stále častěji — pochopíte, že se tím myslí charakter jeho intelektu, který se projevil v Götzovi von Berlichingen jako v Ifigenii, poněvadž nebyl vázán látkou, nýbrž — a to je vlastní jeho znak — stál vždy nad látkou jako experimentátor forem a stylů, jako lačný barbar, toužící vyzkoušeti svoji duši ve cvicích všech dob a časů a obohatiti ji sympatií ke všemu, jako člověk raněný žízní po kultuře a hasící ji ze všech studnic, ať historie, ať přírodních věd, a přitom duch veliké organisační síly a železného zdraví, které jej zachránily před bezcharakterností, jakou by pro jiné skončila tato životní praxe, jako heros, který překonával neustále a soustavně všechny sebevražedné sklony své osobnosti a své doby — a své době *neněmecký* celým stylem svého života a předem citového ustrojení a kázně a teprve dneškem cítěný jako symbolický pratyp samých základních živlů a potencí německé psychy.

A stejně v našem českém světě češství Nerudovo nebo Alšovo, které tak živě cítíme, není, jak se říká, v jich českých sujetech a látkových omezenostech — nýbrž jest v nich *přes ně a proti nim.* Jest v jich charakterní síle, v kladu a heroismu jich citu. Je v zatrpklé vůni několika písní Nerudových, jest v jeho neumořitelné lásce, kterou se tento zraňovaný a nemocný člověk jakoby horečnýma roztápanýma rukama chytá života, a pro jejíž temný fatalismus našel několik slavných a těžkých rytmů a slov, na nichž leží pohled umírajícího a proserpinská půlnoční rosa. Jest v neústupně, charakterně čisté síle linie, kterou Aleš napsal — doslova napsal — několik taktů naší epopeje — jest ve všem, co bylo tak cizím a nepochopitelným jeho druhům a co uráželo svojí přímostí, drsností a trpkostí průměrnou konvenčnost té pseudosalonní nicotnosti, kterou pokládali za typ češství.

Národnost v umění a v poesii není nic než ctnost hlubšího a nejhlubšího pohledu a dohledu v temnou podsvětnou dílnu národní psychy, hrdinný soud, který dovede rozlišit věčné od efemerního, podstatné od vedlejšího, typické od náhodného a průměrného a vynáší tak na světlo živly a látky, které stejně udiveně a odcizeně patří na svět jako svět na ně: *jest tak hluboký klad, že bývá vždy cítěn jako zápor průměrem vrstevníků* — a v tom právě je tragický paradox každého velkého národního umění: po této tragické ironii poznáte je nejbezpečněji.

Národní genius básní vždy metafysické drama, kde průměr a největší většina vidí jen střízlivou empirii, vidí spor, napětí, temno, vroucnost a záhadnost, hrůzu a úzkost, kde jiným je všecko jasno, klidno a hotovo, mrtvolně jasno a hotovo. Je vždycky zásadný rozpor mezi národním typem, jak rozumí mu většina a průměr, a jak chápe jej národní genius: oněm jest to pojem statický, hotový, neměnný a daný, který se dá vždy vypočíst nejprostší matematickou operací — tvůrci, básníku a umělci jest to nejvášnivější sen jeho srdce, největší dostřel jeho heroismu. Chápete, že býti národním jest jen slovo pro tento rozpor a jeho tragiku, jest jen slovo pro vůli k pravdě a pro noblesu trpkosti a utrpení, pro gravitaci a charakter srdce, *půl privilej a půl kletbu:* privilej i kletbu, jakými jest poslání genia v díle této země.

Každý tvůrce — a čím větší, tím více — miluje svůj národ ne jako skutečnost, nýbrž možnost, jako látku nových a velkých možností, jako slib a záruku budoucích ctností: miluje ne dnešní empirii národa, nýbrž svůj sen a svoji víru národa očištěného, roztaveného a přelitého v ohni svého hněvu a své lásky a nositele svojí ražby a formy. Každý tvůrce a genius překládá s Nietzschem slovo „Vaterland" slovem

„Kinderland": vlast našich otců ve vlast našich dětí. Neboť národ jest národním jen odkazem minulosti a slibem budoucnosti, *poselstvím kulturního cíle*, které nese z věků do věků na vlnách hrdinství a tragiky, krve a snu, hoře a touhy, viny a očisty — drahou a cestou ke kulturním kladům a hodnotám: *národ je slovo filosofické naděje.* Milovat národ a uctívat národnost znamená milovat a uctívat mysterium naděje a vykoupení, hrdinství a krásy — a to přímo vyžaduje: nenávidět všecku dnešní malost, bídu a nízkost, cítit k nim vášnivý hněv a odpor, odvrátit se od samého dnešního běžného cítění a pojímání národnosti. To zavazuje k hrdinství, pojímati sám dnešek jako cosi, co musí zahynout a má smysl a cenu jen potud, pokud hyne a ustupuje čemusi většímu, světějšímu a krásnějšímu. Proto a jen proto byli národními všichni velcí tvůrcové, básníci a umělci — ať je to Dante, ať Mickiewicz, ať Krasiński, ať Slowacki, ať Gogol nebo Dostojevský, ať Goethe, ať Hebbel, ať Nietzsche — proto, že měli heroismus nepřijímati a neopisovati lhostejně a pohodlně národní statiku a empirii, nýbrž formovali a hnětli charakter národní psychy po snech svého samotářského a nenasytného srdce: rozpoutali větry heroismu a touhy, jimž nestačila žádná plachta.

Národ a národnost jsou formou a cestou kultury a lidství, prostředek, kterým se účastníme v světovém dramatě, zaslíbení a záruka geniů, věčné obrody života: *národ má a musí organisovat naši touhu a žízeň po geniovi a jeho poslání.* Národ má a musí být věřící církví, která chce vymodlit, vytoužit, *vynutit zrození genia* touhou, prací a předem heroismem života a skutků. Všecka čest, sláva a výsost národa jest v tom, že nám láme chléb víry a naděje a dává příležitost uctívati — neboť není vyšší a kulturnější ctnosti nad tu a není jiné možnosti, jak posvětiti všedního a prostředního člověka. Výsost, krása a nenahraditelnost národa jest v tom, že nám dává hroby polobohů, heroů a světců a nejen vyznačené hroby historických reků, nýbrž i bezejmenné, se zemí srovnané a neznámé hroby zapomenuté, legendární krásy, lásky, oběti a síly, a že se vzpomínkou minulosti dědíme i slib budoucnosti, záruku nových a větších reků, hrdin, milujících žen, světců a světic nových duševních řádů a řeholí. Nedědíme jen hmotných slov řeči a jazyka, nýbrž i všechen jejich přízvuk, všechen nadzemský lesk činů, myšlenek, odvahy a obětí, které projevila a nesla, všechny hrdinné a slavné děje a dramatické situace, v nichž byla pronesena, vykřiknuta a zalkána, všechno posvěcení hrůzy a všechen oblak krásy, který na nich ulpěl svojí temnou a vášnivou krůpějí: nevyzpytné bohatství a symbolický smysl celého metafysického a citového dramatu, v jehož službách sloužila.

Národ, který není cestou ke kultuře a prostředkem posvěcení svým dětem, ztrácí smysl svého bytí: neboť lépe jest na tom ten, kdo jest vysokým a krásným způsobem beznárodním, to jest kdo hledal a nalezl kulturní bohy dle potřeby svého srdce a charakteru v cizím národě a klekl zbožně u jich oltářů, než kdo je nízkým, prázdným a jalovým způsobem národním, to jest žije v národě tupě a hmotně, neuctívaje žádných mocností a hodnot kulturních a neposvěcuje ničím svého života.

Národ a genius jsou spolupracovníci na mystickém díle téhož metafysického dramatu a jest mezi nimi tisícerý a tisícerý vztah vzájemný: národ připravuje a vyvolává zrození genia, dává uzráti jeho dílu žárem odvěkých vášní i bolestmi a trpkostmi dne a dneška, vydražďuje a stupňuje v něm šílenství heroismu a snu — genius utváří, přelívá a přehodnocuje národní psychu k novým drahám a cílům, zbrojí ji k novým bojům, odkrývá nové a hlubší složky jejích podsvětných kořenů, napíná ji napětím a směrem nejvyšších svých možností a potencí.

Proto nemůže býti národního umění tam, kde není národních ctností: neboť ony jediné jsou nejen látkou, ale i polem autorovy a tvůrcovy experimentační odvahy a hrdinství, nejen jeho látkou, nýbrž i ostnem jeho inspirace. Mezi národním životem a silou a výsostí jeho umění jest tajemný, ale nepopíratelný vztah a sepětí: poesie a umění žije jen z heroismu, a nejen z heroismu svých tvůrců, ale i z heroismu svých národů: stále musí být doléváno tohoto nejvzácnějšího oleje na jejich oheň, nemá-li pohasnout. Nemyslete proto, že můžeme žít nízce, mělce a obmezeně a čekat vysoké hluboké a hrdinné národní umění.

Aby mohlo přijít veliké a tvořivé národní umění, *musí předcházeti národní činy, národní heroismus, národní noblesa* — národní umění samo bývá jen posledním z velkých heroismů a spíše uzavírá starou epochu, než otevírá novou v životě národním. Národní umění zejména vždy předpokládá *nejstarší a nejzákladnější heroismus života — heroismus bezeslových, nepojmenovaných a ukrytých obětí* — neoznačené hroby tisíců bezejmenných, prostých a hrdinných srdcí — jichž život, oběť a smrt byly tak zákonné, průhledné a samozřejmé jako ptačí píseň. Řečtí tragikové, Shakespeare i Calderon věsí svojí poesií a svým uměním jen aureolu na hroby tisíců neznámých hrdin: tisíce bezejmenných reků, tisíce světců a světic víry, cti a lásky kráčí vždy před jedním jejich pojmenovaným rekem, a všecko světlo, kterým svítí nám jeho božská hlava, je proto tak pobledlé, že je schytáno s *jejich* pobledlých čel a tváří. Poesie jest jen věrnější, čestnější, pravdivější a slavnější historie, historie bezejmenných a zapomenutých, hlubší krása a pravda legendy, která kleká na hrobech bez znamení, dávno již srovnaných se zemí a zlaskavěných vlnami trav i časů. A byl-li Shakespeare národním i v masce starořímských dramat a tragedií a jsou-li jeho Římané, jak se řeklo, každým coulem Angličany, věřte, že jest to jen proto, že před ním a kolem něho žili a umírali lidé z jeho národa hrdinnou filosofií Stoy a že, podal-li mu látku a sujet snad Plutarch, ducha, vítr a rytmus svého dramatu vyposlouchal zamyšleným uchem jen z tepů srdce svého lidu — a svého vlastního.

Neboť národní umění a touha po něm i u tvůrce i u národa, v němž se poctivě nítí, není nic jiného *než stále živená a organisovaná žízeň heroismu a tragičnosti* — a u básníka a umělce vždy a všude vedle toho mučednictví veliké, zapírané a skrývané lásky, poslední cesta k mučednictví, kdy jiných již není, *půl privilej a půl kletba* — neboť často mluví z ní závrať srdce raněného velikým fatalismem, touha skonu a velikého zkonejšení.

V tom jest smysl národního umění, v tom jest čest, sláva, krása, hrůza a nenahraditelnost národnosti v umění: všecko ostatní jest lež, dým a pleva.

Umělecký paradox

Jest otázka, kterou se dá vystihnouti, vede-li se srdnatě a neúchylně jako meč k srdci uměleckého díla, položí-li se nebojácně a přesně a odpoví-li se na ni správně a přesně, význam a dosah každého díla v říši života a hodnoty — a přece neklade jí skoro nikdy kritika, buď z nevědomosti nebo z bázně, z bázně nejen o dílo, které posuzuje a jež favorisuje, ale i z bázně o sebe, poněvadž tato otázka soudí zároveň nad jiné jasně a bezohledně i kritika: *dovedl-li* ji položit a *dovedl-li* na ni odpovědět.

Jest to otázka *po odvaze díla*, které mám před sebou. Kam až jde jeho odvaha a jaká jest to odvaha? Z jaké psychické látky jest jeho odvaha? Odkud přichází a kam míří? Z kterých prvků jest složena? Z kterého koření jest svařen tento nápoj, který podmaňuje jako žádný druhý každé krásně a silně bijící srdce lidské? Jsou její prameny čisté, skalní, vysoko položené, trvalé a nevysychající nebo nízké a zakalené? Je to přirozená, štědrá a překypující síla, která tu mluví a nejen mluví, ale září a hraje nad dílem laskavým sluncem jako nejvyšší svoboda duše, naplnění všech slibů a připovědí, radost všech rozžehnutých ohňů a odlesk všech budoucích vítězství — nebo jest to nedostatek, který chce býti zakryt, slabost, která potřebuje a hledá si zbroje a štítu před útokem vnějšího světa? Nebo jest to divadelní póza, vynucená, na chvíli, krátkého dechu a vypůjčený kostym? Nebo silácká maska, za kterou se kryje prostřednost, hrubost a opovážlivost — něco, co se chce přehlušovat a má potřebu přehlušovat se a znásilňovat se?

Neboť i slaboch a zoufalec má svoje chvíle odvahy, a vedle odvahy